

Marian MACIEJUK*

**SUBURBANIZACJA MIAST ŚREDNIEJ WIELKOŚCI
W POLSCE NA PRZYKŁADZIE
REGIONU JELENIOGÓRSKIEGO
W LATACH 1995–2013**

**SUBURBANIZATION OF MEDIUM SIZED TOWNS IN POLAND
BASED ON THE EXAMPLE
OF JELENIA GÓRA REGION IN THE PERIOD 1995–2013**

ABSTRACT: Recent years in Poland have been characterized by contrasting trends in population development. Big towns and their neighborhoods, which create agglomerations, have been playing the role of magnets for people. Small and medium sized towns are characterized by different processes of population development. In this situation the trend of abandoning towns has been observed. This results from such factors as negative birth rate and negative migration balance. The objective of the hereby article is to identify phenomena occurring in population development – called suburbanization – based on the example of Jelenia Góra town and the surrounding communes, included in jeleniogórski rural district.

KEY WORDS: urbanization, suburbanization, urban sprawl

Wprowadzenie

Po drugiej wojnie światowej nastąpił intensywny rozwój ludnościowy w Polsce i Europie. Charakteryzował się on wysokim przyrostem naturalnym i nasilonymi procesami migracji ludności ze wsi do miast. Motorem migracji był przede wszystkim rozwijający się przemysł, a później również sektor usług. Spowodowało to koncentrację ludności miejskiej w dużych miastach tworzących aglomeracje, jak również rozwój miast średniej wielkości.

Koniec XX w. rozpoczął w Polsce nowe zjawiska demograficzne. Odnotowano zmniejszoną liczbę urodzeń i większą liczbę zgonów, co spowodowało ujemny przyrost

* Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Katedra Gospodarki Regionalnej, marian.maciejuk@ue.wroc.pl

naturalny. Wystąpiło również ujemne saldo migracji w większości miast małych i średnich. Współczesny proces urbanizacji jest kształtowany przez różne przeciwstawne sobie tendencje mające źródło w przemianach społeczno-gospodarczych.

W literaturze przedmiotu zjawiska zachodzące w urbanizacji są przedstawiane wielopłaszczyznowo (por. Słodczyk 2012, s. 427–435, Parysek 2008, s. 11–26). Współczesny rozwój miast polega na dekonstrukcji i rekonstrukcji starego sposobu produkcji i akumulacji oraz stylu życia. Drugim wymiarem jest deindustrializacja i reindustrializacja obszarów miast i stref podmiejskich. Prowadzi to do określonych zmian przestrzennych w miastach i ich strefach podmiejskich. Funkcje usługowo-handlowe wynoszą się z centrów na peryferie miast. Suburbanizacja strefy podmiejskiej powoduje rozlewanie się miast na zewnątrz i zacieranie się granic miasta z sąsiadującymi terenami wiejskimi, zwane zjawiskiem *urban sprawl* (Litwińska 2008, s. 37–48).

Obserwowane zjawiska w rozwoju ludnościowym i przestrzennym były inspiracją autora do podjęcia szczegółowych badań empirycznych na przykładzie miasta średniej wielkości, jakim jest Jelenia Góra na tle miast średniej wielkości w Polsce. Celem opracowania jest identyfikacja rozwoju ludnościowego i jego czynników w Jeleniej Górze oraz otaczających ją gminach, tworzących ziemski powiat jeleniogórski w latach 1995–2013.

Rozwój miast w Polsce według klas wielkości

W Polsce w wyniku procesu urbanizacji zmienia się liczba miast, ich struktura wielkościowa, a także liczba ludności miejskiej. Zmiany w tym zakresie w latach 1990–2013 prezentują dane zawarte w tabeli 1. W okresie 23 lat status miasta uzyskało 78 miejscowości wiejskich, jednak nominacja miejscowości wiejskich do rangi miasta nie wpłynęła zasadniczo na zmiany w strukturze wielkościowej miast polskich. W całym analizowanym okresie dominującą grupę miast (z tendencją wzrostową) stanowią miasta najmniejsze, których udział w ogólnej liczbie miast w 2013 r. wynosił 35,0%. Liczba miast największych, liczących ponad 200 tys. mieszkańców, zmniejszyła się z 20 miast w 1990 r. do 16 miast w 2013 r. Liczba miast w klasie wielkości 50–100 tys. mieszkańców, w której znajduje się Jelenia Góra, utrzymała się na poziomie 48 miast.

Liczba ludności zamieszkującej w miastach Polski w badanym okresie zmniejszyła się o 1,8% ogółu mieszkańców miast i jest to wynikiem spadku liczby ludności w miastach największych o 12,7%. Dynamika rozwoju ludnościowego miast w poszczególnych grupach wielkościowych pokrywa się w znacznej części z ich dynamiką rozwoju liczebnego. Natomiast struktura rozmieszczenia ludności miejskiej w poszczególnych grupach wielkościowych miast jest odwrotnie proporcjonalna do struktury liczby miast według klas wielkości. Podczas gdy miasta najmniejsze stanowiły w 2013 r. 35,0% wszystkich miast w Polsce, to zamieszkiwało w nich 4,2% ogółu ludności miejskiej, natomiast w miastach największych liczących ponad 200 tys. mieszkańców, które stanowiły 1,8%

ogółu miast, zamieszkiwało 32,9% mieszkańców miast. Świadczy to o znacznej koncentracji ludności miejskiej w miastach dużych. Miasta średnie z przedziału 50–100 tys. mieszkańców skupiają 13,9% wszystkich mieszkańców miast i wykazują się stabilną liczbą mieszkańców.

Urbanizacja kraju mierzona udziałem ludności miejskiej wykazuje w ostatnich latach tendencję spadkową, z 61,8% w 1990 r. do 60,4% w 2013 r. Jest to wyraźny przejaw suburbanizacji terenów podmiejskich. Proces osiedlania się na terenach wiejskich sąsiadujących z miastami jest powszechnie zauważany. Miasta w ostatnich latach otoczyły się zabudową jednorodziną oraz centrami handlowo-usługowymi. Proces ten trwa nadal.

Tabela 1

Zmiany w liczbie miast i liczbie ludności według klas wielkości w Polsce w latach 1990–2013

Wyszczególnienie	1990		2000		2010		2013		2013/1990 (w %)
	liczba	w %	liczba	w %	liczba	w %	liczba	w %	
Ogółem liczba miast	830	100,0	883	100,0	908	100,0	908	100,0	109,4
w tym miasta o liczbie ludności:									
poniżej 5000	257	31,0	294	33,3	316	34,8	318	35,0	123,7
5000–9999	177	21,3	184	20,8	186	20,5	181	19,9	102,3
10000–19999	177	21,3	183	20,7	184	20,3	187	20,6	105,6
20000–49999	128	15,4	133	15,1	135	14,9	135	14,9	105,5
50000–99999	48	5,8	48	5,4	48	5,3	48	5,3	100,0
100000–199999	23	2,8	23	2,6	22	2,4	23	2,5	100,0
200000 i więcej	20	2,4	18	2,0	17	1,9	16	1,8	80,0
Ogółem ludność w miastach w tys.	23.546,0	100,0	23.670,3	100,0	23.429,1	100,0	23.257,9	100,0	98,8
w tym w miastach o liczbie ludności:									
poniżej 5000	801,0	3,4	903,5	3,8	967,7	4,1	970,0	4,2	121,1
5000–9999	1.249,0	5,3	1.311,3	5,5	1.331,5	5,7	1.281,9	5,5	102,6
10000–19999	2.544,0	10,8	2.679,8	11,3	2.706,6	11,6	2.715,6	11,7	106,7
20000–49999	3.952,0	16,8	4.118,3	17,4	4.250,6	18,1	4.222,4	18,2	106,8
50000–99999	3.221,0	13,7	3.235,0	13,7	3.260,5	13,9	3.224,6	13,9	100,0
100000–199999	3.004,0	12,8	3.118,9	13,2	3.014,3	12,9	3.182,5	13,7	105,9
200000 i więcej	8.775,0	37,3	8.303,5	35,1	7.897,9	33,7	7.660,7	32,9	87,3
Udział ludności miejskiej w %	x	61,8	x	61,9	x	60,8	x	60,4	-1,4

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: „Rocznik Demograficzny 2014”.

Delimitacja obszaru badawczego

Za obszar badawczy w opracowaniu przyjęto Jelenią Górę oraz, dla ukazania zjawiska suburbanizacji, dziewięć otaczających gmin tworzących administracyjnie ziemski powiat jeleniogórski. Obszar ten umownie będzie nazywany regionem jeleniogórskim.

Jelenia Góra położona jest w centrum regionu jeleniogórskiego. Jako stolica Karkonoszy stanowi centrum administracyjno-usługowe oraz główny ośrodek rozrządu komunikacyjnego dla turystów przybywających z kraju i zagranicy na wypoczynek w góry. Jelenia Góra do końca 1998 r. pełniła funkcję stolicy województwa. Po reformie administracyjnej jest aktualnie miastem na prawach powiatu.

Powiat jeleniogórski to cztery gminy miejskie: Karpacz, Kowary, Piechowice i Szklarska Poręba, oraz pięć gmin wiejskich: Janowice Wielkie, Jeżów Sudecki, Mysłakowice, Podgórzyn i Stara Kamienica. Wśród gmin wyróżnić należy znane karkonoskie gminy turystyczne, jak: Karpacz, Szklarska Poręba czy Podgórzyn, natomiast Kowary, Piechowice i Mysłakowice to gminy przemysłowo-usługowe, a pozostałe to usługowo-rolnicze.

Obszar regionu jeleniogórskiego to 736 km², co stanowi 3,7% powierzchni województwa dolnośląskiego; obszar ten zamieszkuje 5,3% ludności. Jelenia Góra obejmuje 109 km², tj. 14,8% powierzchni regionu, i 55,7% jego mieszkańców. Charakterystykę powierzchni regionu jeleniogórskiego na tle województwa dolnośląskiego według gmin zilustrowano w tabeli 2 oraz na rysunku 1.

Tabela 2

Powierzchnia regionu jeleniogórskiego w 2013 r.

Wyszczególnienie	Powierzchnia w km ²	w %	Udział w powierzchni województwa w %
Region – ogółem	736	100,0	3,7
z tego:			
Jelenia Góra – miasto	109	14,8	0,5
Powiat razem	627	85,2	3,1
w tym gminy:			
Karpacz	39	5,3	0,2
Kowary	37	5,0	0,2
Piechowice	43	5,8	0,2
Szklarska Poręba	75	10,2	0,4
Janowice Wielkie	57	7,7	0,3
Jeżów Sudecki	94	12,8	0,5
Mysłakowice	88	12,0	0,4
Podgórzyn	83	11,3	0,4
Stara Kamienica	109	14,8	0,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (www.stat.gov.pl – Bank Danych Regionalnych).

Rys. 1. Mapa regionu jeleniogórskiego

Źródło: Załącznik do Statutu Powiatu Jeleniogórskiego z dnia 27 listopada 2007 r. (http://powiat.jeleniogorski.sisco.info/zalaczniki/314/akt_SP2013.pdf).

Zmiany w rozwoju ludnościowym regionu jeleniogórskiego

Okres ostatnich lat charakteryzuje się systematycznym spadkiem liczby ludności w regionie jeleniogórskim, poza drobnymi wahaniami w niektórych gminach i latach. W tabeli 3 zaprezentowano zmiany w liczbie ludności w poszczególnych gminach regionu jeleniogórskiego w latach 1995–2013.

Tabela 3

Rozwój ludnościowy w regionie jeleniogórskim w latach 1995–2013

Wyszczególnienie	1995	2000	2005	2010	2013	2013/1995 w %
Region – ogółem	161 143	154 097	150 822	149 249	147 156	91,3
z tego:						
Jelenia Góra – miasto	93 460	90 130	87 017	84 015	81 985	87,7
Powiat razem	67 683	63 967	63 805	65 234	65 171	96,3
w tym gminy:						
Karpacz	5 590	5 300	5 058	5 045	4 968	88,9
Kowary	12 879	12 074	11 881	11 806	11 537	89,6
Piechowice	7 457	6 529	6 512	6 589	6 494	87,1
Szklarska Poręba	8 203	7 388	7 106	7 020	6 864	83,7
Janowice Wielkie	4 212	4 040	4 059	4 288	4 341	103,1
Jeżów Sudecki	5 797	5 825	6 216	6 764	7 088	122,3
Mysłakowice	10 198	9 929	9 991	10 210	10 279	100,8
Podgórzyn	8 021	7 740	7 832	8 119	8 272	103,1
Stara Kamienica	5 326	5 142	5 150	5 393	5 328	100,0

Źródło: Jak w tabeli 2.

Z przedstawionych danych widać wyraźnie wyludnianie się miasta centralnego regionu o blisko 11,5 tys. mieszkańców w badanym okresie, tj. o 12,3%. Ubytek ludności w powiecie ziemskim jest znacznie mniejszy i wynosi 2,5 tys. mieszkańców, tj. 3,7%. Ubytek dotyczy w różnym stopniu 9 gmin powiatu. Wszystkie gminy posiadające status miasta odnotowały zmniejszenie liczby mieszkańców, natomiast wiejskie odnotowały zwiększenie liczby ludności bądź jej utrzymanie na poziomie okresu wyjściowego w przypadku Starej Kamienicy. Najwyższym wzrostem liczby ludności charakteryzuje się sąsiadująca bezpośrednio z Jelenią Górą wiejska gmina Jeżów Sudecki, w której liczba mieszkańców zwiększyła się o 1,3 tys., tj. o 22,3%.

W wyniku reformy administracyjnej kraju przeprowadzonej w 1998 r. zlikwidowano dotychczasowe 49 województw i wprowadzono nowy trójszczeblowy podział administracyjny. Jelenia Góra utraciła status miasta wojewódzkiego i stała się powiatem grodz-

kim z siedzibą władz powiatu ziemskiego. Utrata znaczącej funkcji administracyjnej niewątpliwie miała wpływ na emigrację ludzi z miasta i otaczających gmin do Wrocławia, nowej stolicy województwa. Emigracja wiązała się często ze zmianą miejsca pracy.

Bardzo charakterystycznym zjawiskiem w regionie jeleniogórskim jest powstawanie w samej Jeleniej Górze i gminach sąsiedzkich licznych osiedli mieszkaniowych. Szczególnie w ostatnich latach obserwuje się budowę nowych, pięknych willi, które lokalizowane są wokół miasta. Jest to wyrazem powstawania zamożniejszej klasy społecznej, która w ten sposób poprawia swoje warunki mieszkaniowe. W zasadzie zjawisko budowy domów jednorodzinnych postrzega się w każdej gminie regionu, często w dziewiczych, bardzo atrakcyjnych widokowo miejscach. Trzeba stwierdzić, że przy współczesnej technologii budowy domów jednorodzinnych nie ma większych problemów technicznych. Wystarczy dostęp do energii elektrycznej, a reszta mediów realizowana jest indywidualnie we własnym zakresie. Gminy jednak starają się przygotowywać tereny budowlane i uzbrajać je w podstawowe sieci infrastrukturalne.

Liczbę nowo oddanych mieszkań w latach 1995–2013 w regionie jeleniogórskim ilustrują dane zawarte w tabeli 4.

Tabela 4

Mieszkania nowo oddane do użytku w regionie jeleniogórskim w latach 1995–2013

Wyszczególnienie	Liczba nowo oddanych mieszkań	Struktura mieszkań w %	Liczba mieszkań/100 mieszkańców
Region – ogółem	6 834	100,0	4,48
z tego:			
Jelenia Góra – miasto	3 969	58,1	4,55
Powiat razem	2 865	41,9	4,40
w tym gminy:			
Karpacz	408	6,0	7,86
Kowary	358	5,2	2,97
Piechowice	209	3,1	3,11
Szklarska Poręba	394	5,8	5,39
Janowice Wielkie	108	1,6	2,58
Jeżów Sudecki	400	5,9	6,31
Mysłakowice	357	5,2	3,53
Podgórzyn	493	7,2	6,16
Stara Kamienica	138	2,0	2,62

Źródło: Jak w tabeli 2.

W okresie 18 lat wybudowano w regionie jeleniogórskim 6,8 tys. mieszkań, z czego w samej Jeleniej Górze 58,1%. Z tym, że w Jeleniej Górze 60% stanowią mieszkania

w budownictwie wielorodzinnym realizowanym przez deweloperów oraz Jeleniogórski TBS w postaci głównie plomb w centrum miasta, jak i na istniejących osiedlach. Natomiast w gminach powiatu nowo oddane mieszkania to budownictwo indywidualne. Wydawałoby się, że rozwój budownictwa mieszkaniowego powinien wpływać pozytywnie na rozwój ludnościowy poprzez wzrost liczby mieszkańców. Jednak, jak wykazują dane w tabeli 3, procesy przybrały kierunek odwrotny w gminach miejskich regionu. Najwyższy wskaźnik nowo wybudowanych mieszkań na 100 mieszkańców w Karpaczu, wynoszący 7,86, w drugiej kolejności wśród gmin miejskich w Szklarskiej Porębie – 5,39, nie przełożył się na wzrost liczby mieszkańców. Jest to wynikiem budowy domów wypoczynkowych przez zamożnych obywateli, głównie z Wrocławia, służących wypoczynkowi weekendowo-urlopowemu, bez pobytu stałego odnotowywanego w ewidencji ludności. Drugim powodem jest turystyczny charakter tych górskich miejscowości i budowa nowych domów o charakterze pensjonatowym, co również nie przekłada się na wzrost liczby stałych mieszkańców.

Pośród gmin wiejskich regionu pod względem budownictwa jednorodzinnego na czoło wysunęły się dwie gminy sąsiadujące bezpośrednio z Jelenią Górą. Są to Jeżów Sudecki i Podgórzyn, gdzie liczba nowo wybudowanych mieszkań w badanym okresie przekroczyła 6 mieszkań na 100 mieszkańców. Obie gminy odnotowały wzrost liczby mieszkańców. Miejscowość Jeżów Sudecki sąsiaduje bezpośrednio z największą dzielnicą mieszkaniową Jeleniej Góry – Zabobrzem. Nowo powstałe osiedle mieszkaniowe zlokalizowane jest na rogatkach granicy administracyjnej z Jelenią Górą. Jest to bardzo atrakcyjna lokalizacja z widokiem na Karkonosze u stóp Góry Szybowcowej. Dodatkowo poprzez budowę nowej drogi znajduje się w bliskości jeleniogórskiej obwodnicy śródmiejskiej, w pobliżu zlokalizowanych tu centrów handlowych. Drugie duże osiedle w tej gminie wybudowano też w bliskości Jeleniej Góry, w bardzo atrakcyjnej miejscowości Dziwiszów. Gmina Jeżów Sudecki stała się na tyle atrakcyjna, że zwiększyła swoją liczbę mieszkańców o 1,3 tys. osób, co jest ewenementem wśród gmin regionu.

W badanym okresie zmieniła się również struktura ludności według płci. Z tytułu dłuższego trwania życia kobiet zwiększa się ich udział w ogólnej liczbie ludności. Bardziej sfeminizowane są gminy miejskie aniżeli wiejskie. Jest to potwierdzeniem nadal odmiennego modelu życia w miastach niż na wsi. Podczas gdy w miastach regionu w 2013 r. na 100 mężczyzn przypada 114 kobiet, to w gminach wiejskich liczba ta wynosi 104.

Ruch naturalny ludności

Zmiany liczby ludności spowodowane zostały liczbą urodzeń i zgonów wpływających na przyrost naturalny oraz ruchem wędrownym. Badany okres w regionie jeleniogórskim charakteryzował się przewagą liczby zgonów nad liczbą urodzeń. Średniorocznie w regionie umiera około 1,5 tys. osób, a rodzi się około 1,1 tys. dzieci. Tym

samym zanotowano ujemny przyrost naturalny. Zestawienie sald przyrostu naturalnego przedstawiają dane w tabeli 5.

Tabela 5

Zestawienie przyrostu naturalnego w regionie jeleniogórskim w latach 1995–2013

Wyszczególnienie	1995–2004	2005–2013	1995–2013
Region – ogółem	-3 398	-5 802	-9 200
z tego:			
Jelenia Góra – miasto	-2 461	-2 893	-5 354
Powiat razem	-937	-1 540	-2 477
w tym gminy:			
Karpacz	-133	-140	-273
Kowary	-150	-296	-446
Piechowice	-118	-164	-282
Szklarska Poręba	-232	-248	-480
Janowice Wielkie	-74	-101	-175
Jeżów Sudecki	-55	-89	-144
Mysłakowice	-12	-209	-221
Podgórzyn	-167	-206	-373
Stara Kamienica	4	-87	-83

Źródło: Jak w tabeli 2.

Z danych wyraźnie widać, że w badanym okresie z tytułu ujemnego przyrostu naturalnego w regionie ubyłoby 9,2 tys. osób, z czego 5,4 tys. w samej Jeleniej Górze. Większy ubytek ludności z tytułu ujemnego przyrostu naturalnego charakteryzuje bardziej gminy miejskie. W gminach wiejskich, co prawda niewielki, ale w niektórych latach postrzega się dodatni przyrost naturalny. Jest to też potwierdzeniem innego modelu rodziny wiejskiej, która charakteryzuje się średnio większą liczbą dzieci.

Liczba zawieranych małżeństw w regionie wykazuje tendencje zmienności w latach od 700 do 860. Jednakże nie postrzega się większego związku liczby urodzeń z liczbą zawartych małżeństw.

Drugim istotnym czynnikiem wpływającym na liczbę ludności w regionie jest ruch wędrownicy ludności wewnętrzny i zagraniczny. Badany okres charakteryzuje wzmożony ruch migracyjny w regionie. Do 2000 r. ma miejsce przewaga imigracji nad emigracją i dodatnie saldo wędrownicy¹. Po 2000 r. emigracja przewyższa imigrację,

¹ Uwaga: z tytułu procedur metodologii liczenia migracji (przeliczania pobytu czasowego na stały) przyrost/ubytek liczby ludności nie wynika z przyrostu/ubytku z tytułu salda przyrostu naturalnego i salda migracji.

zwłaszcza w mieście centralnym oraz gminach miejskich: Karpaczu, Kowarach i Szklarskiej Porębie. Zestawienie sald migracji wewnętrznych i zagranicznych, czyli różnicy napływu i odpływu ludności prezentują dane w tabeli 6.

Tabela 6

Zestawienie sald migracji wewnętrznych i zagranicznych w regionie jeleniogórskim w latach 1995–2013

Wyszczególnienie	1995–2004	2005–2013	1995–2013
Region – ogółem	73	–1420	–1347
z tego:			
Jelenia Góra – miasto	–835	–4301	–5136
Powiat razem	908	2881	3789
w tym gminy:			
Karpacz	–101	–337	–438
Kowary	–21	–501	–522
Piechowice	125	445	570
Szklarska Poręba	–203	–826	–1029
Janowice Wielkie	177	372	549
Jeżów Sudecki	458	1981	2439
Mysłakowice	62	514	576
Podgórzyn	390	984	1374
Stara Kamienica	21	249	270

Źródło: Jak w tabeli 2.

Ujemne saldo migracji jest charakterystyczne zwłaszcza dla Jeleniej Góry i gmin miejskich, co świadczy o odwróceniu kierunku migracji. Aktualnie ludzie bardziej migrują z miast na wieś. Jelenia Góra wyludnia się z tytułu trwałej nadwyżki emigracji nad imigracją. Emigracja spowodowana jest wyjazdem ludzi, zwłaszcza młodych i wykształconych, do większych ośrodków miejskich i za granicę w poszukiwaniu pracy. Powodem wyprowadzki z Jeleniej Góry jest również, już wspomniano, wyprowadzka do gmin otaczających miasto. Znajduje to potwierdzenie w dodatnich saldach migracji, zwłaszcza z tytułu budownictwa mieszkaniowego we wspomnianych gminach, tj. Jeżowie Sudeckim i Podgórzynie. Jest to rezultatem powstawania nowej klasy społecznej, która w wyniku wzrostu zamożności wyprowadza się z wielorodzinnych zasobów mieszkaniowych do własnych domków jednorodzinnych usytuowanych w pobliżu miasta. Zazwyczaj ludność ta nie zrywa więzi funkcjonalnych z miastem pochodzenia. Nadal tam pracuje, korzysta z usług, a dzieci najczęściej uczęszczają do szkół w mieście w przekonaniu, że te szkoły są lepsze. Powodem wyprowadzki z miasta najczęściej jest tańsza i większa działka budowlana oraz większy komfort zamieszkiwania polegający na izolacji sąsiedzkiej.

Zmiany w strukturze wiekowej ludności

Rosnąca liczba zgonów, malejąca liczba urodzeń, dłuższe trwanie życia oraz ruch wędrowny wpływają na zmiany w strukturze wiekowej ludności. W tabeli 7 zaprezentowano udziały procentowe podstawowych grup wiekowych ludności w poszczególnych gminach regionu jeleniogórskiego w latach 1995–2013.

Tabela 7

Struktura wiekowa ludności w regionie jeleniogórskim w procentach ogółu według grup wiekowych w regionie jeleniogórskim w latach 1995–2013

Wyszczególnienie	1995			2013		
	wiek przedprodukcyjny	wiek produkcyjny	wiek poprodukcyjny	wiek przedprodukcyjny	wiek produkcyjny	wiek poprodukcyjny
Region – ogółem	24,6	60,7	14,7	12,4	66,6	21,0
z tego:						
Jelenia Góra – miasto	23,4	61,8	14,8	11,7	65,2	23,1
Powiat razem	26,0	59,3	14,7	13,3	68,3	18,3
w tym:						
Karpacz	25,5	61,1	13,4	11,5	68,7	19,8
Kowary	25,8	60,8	13,4	13,2	66,9	19,9
Piechowice	26,2	59,7	14,1	12,8	66,9	20,2
Szklarska Poręba	25,7	61,1	13,2	10,9	68,2	20,9
Janowice Wielkie	26,8	56,4	16,8	12,9	69,9	17,2
Jeżów Sudecki	26,9	56,8	16,3	16,0	69,2	14,8
Mysłakowice	25,6	58,4	16,0	14,2	68,9	16,9
Podgórzyn	26,0	58,9	15,1	13,3	68,1	18,6
Stara Kamienica	27,0	58,0	15,0	14,4	69,9	15,7

Źródło: Jak w tabeli 2.

Z przedstawionych danych widać wyraźne starzenie się społeczeństwa regionu jeleniogórskiego. Okres ten charakteryzuje się spadkiem udziału dzieci i młodzieży z 24,6% do 12,4% oraz wzrostem udziału ludności w wieku produkcyjnym z 60,7% do 66,6% i poprodukcyjnym z 14,7% do 21,0%. Spadek udziału ludzi młodych jest rezultatem malejącej liczby urodzeń. Wzrost udziału ludności w wieku produkcyjnym jest wynikiem przejścia do tej grupy wiekowej licznych roczników z okresu powojennego wyżu demograficznego. Rosnąca grupa wieku „złotej jesieni” jest wynikiem dłuższego trwania życia charakterystycznego dla dojrzałych, rozwiniętych społeczeństw.

Cechą charakterystyczną struktury wiekowej regionu jeleniogórskiego jest również to, że gminy miejskie mają mniejsze udziały ludności młodej, a większe w wieku po-

produkcyjnym aniżeli gminy wiejskie. Znacząca poprawa struktury wiekowej ludności nastąpiła w Jeżowie Sudeckim, jest ona wynikiem osiedlenia się tam ludzi młodych, w wieku produkcyjnym i prokreacyjnym.

Z drugiej strony trwała emigracja z Jeleniej Góry aktywnej zawodowo grupy ludności powoduje niekorzystne zmiany w strukturze wiekowej. Systematycznie wzrasta liczba mieszkańców w wieku poprodukcyjnym, osiągając 23,1% ogółu mieszkańców miasta w 2013 r. Trzeba jednak podkreślić, że grupa ludzi, która wybudowała się w gminach ościennych, nadal funkcjonalnie jest związana z miastem centralnym. Fakt zamieszkiwania w strefie podmiejskiej spełnia jedynie funkcję sypialniano-wypoczynkową. Jest to powszechnie znany etap urbanizacji strefy podmiejskiej, określanej jako suburbanizacja.

Zakończenie

Okres transformacji w Polsce po 1989 r. przejawiający się licznymi reformami społeczno-gospodarczymi znalazł głębokie odbicie w rozwoju demograficznym. Zmiany w rozwoju ludnościowym w badanym regionie jeleniogórskim w ostatnim osiemnastoleciu przebiegały wielokierunkowo i charakteryzowały się następującymi tendencjami:

- spadkiem liczby ludności regionu, a przede wszystkim miasta centralnego Jeleniej Góry,

- ujemnym przyrostem naturalnym,
- ujemnym saldem migracyjnym,
- starzeniem się społeczeństwa,
- suburbanizacją obszarów podmiejskich Jeleniej Góry.

Proces urbanizacji regionu jeleniogórskiego przebiega wielopłaszczyznowo. Postrzeżenie się tu zmiany w rozmieszczeniu funkcji w przestrzeni Jeleniej Góry. Nastąpiło wyrowadzenie funkcji handlowej z centrum miasta do centrów handlowych zlokalizowanych wokół śródmiejskiej obwodnicy. Zmieniło to w zasadniczy sposób styl zachowań i życia mieszkańców. Centrum miasta wyraźnie obumiera i zaczęło spełniać rolę sypialnianą. Kolejnym przejawem jest „rozlewanie się” miasta poza jego granice administracyjne. Suburbanizacja w regionie jeleniogórskim jest procesem widocznym.

Przykład Jeleniej Góry pokazuje, że można już mówić o kryzysie ludnościowym większości polskich małych i średnich miast. Analizy są możliwe do przeprowadzenia w oparciu wyłącznie o dane ewidencji ludności podawane przez GUS. Pozostaje jeszcze, jak wiadomo, szereg migracji czasowych i stałych nierejestrowanych. Rzeczywistość pokazała, że żadne prognozy demograficzne nie przewidywały tak głębokich zmian.

Bibliografia

- Litwińska E., 2008, *Zjawisko urban sprawl – jeden z wymiarów współczesnych procesów urbanizacji*, [w:] *Współczesne kierunki i wymiany procesów urbanizacji*, red. J. Słodczyk, M. Śmigielka, Uniwersytet Opolski, Opole.

- Maciejuk M., 2007, *Problemy demograficzne regionu jeleniogórskiego*, [w:] *Gospodarka lokalna i regionalna w teorii i praktyce*, red. D. Strahl, Wrocław. Prace Naukowe AE nr 1161.
- Maciejuk M., 2010, *Przemiany w strukturze ludnościowej regionu jeleniogórskiego w latach 1995–2008*, [w:] *Gospodarka lokalna w teorii i praktyce*, red. R. Brol, Wrocław. Prace Naukowe UE we Wrocławiu nr 109.
- Maciejuk M., 2010, *Suburbanizacja miast średniej wielkości w Polsce na przykładzie Jeleniej Góry*, [w:] *Przekształcenia strukturalne miast i zrównoważony rozwój gospodarki miejskiej*, red. J. Słodczyk, D. Rajchel, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
- Parysek J., 2008, *Urbanizacja i niektóre współczesne idee, koncepcje i modele planowania rozwoju miast*, [w:] *Współczesne kierunki i wymiany procesów urbanizacji*, red. J. Słodczyk, M. Śmigielska, Uniwersytet Opolski, Opole.
- „Rocznik Demograficzny 2014”, GUS, Warszawa.
- Słodczyk J., 2012, *Historia planowania i budowy miast*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
- www.stat.gov.pl – Bank Danych Lokalnych.

SUBURBANIZACJA MIAST ŚREDNIEJ WIELKOŚCI W POLSCE NA PRZYKŁADZIE REGIONU JELENIOGÓRSKIEGO W LATACH 1995–2013

ABSTRAKT: Ostatnie lata w Polsce charakteryzują się odmiennymi trendami w rozwoju ludnościowym. Magnesem przyciągającym ludzi stały się duże miasta i ich sąsiedztwo tworzące aglomeracje. Miasta małe i średniej wielkości charakteryzują się odmiennymi procesami rozwoju ludnościowego. Postrzega się tutaj wydłużanie się miast. Jest to wynikiem ujemnego przyrostu naturalnego oraz ujemnego salda migracji. Celem artykułu jest identyfikacja zjawisk zachodzących w rozwoju ludnościowym – zwanych suburbanizacją – na przykładzie Jeleniej Góry i otaczających ją gmin wchodzących w skład jeleniogórskiego powiatu ziemskiego.

SŁOWA KLUCZOWE: urbanizacja, suburbanizacja, *urban sprawl*